

Nitel Araştırmalarda Yarı-Yapılandırılmış Görüşme Soruları: Soru Form ve Türleri, Nitelikler ve Sıralama ¹

Ayşe POLAT ²

Başvuru Tarihi: 15.11.2022

Kabul Tarihi: 24.12.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemlerine dayalı çalışmalar gittikçe artmaktadır. Farklı disiplin ve alanlarda yapılan nitel çalışmalarda en sık kullanılan veri toplama araçlardan biri mülakat, özellikle de yarı-yapılandırılmış görüşmelerdir. Makalede öncelikle nitel araştırma ve görüşmeye yönelik temel felsefi ve teorik tartışmalara değinilmektedir. Görüşmenin veri toplamaya yönelik bir araç ancak aynı zamanda görüşmeci ve katılımcı arasında sosyal etkileşime dayalı bir anlam inşa etme süreci oluşu ele alınmaktadır. Türkçe görüşme/mülakat, görüşmeci ve katılımcı sözcüklerinin barındırdığı dilsel kısıt ve olanak tartışılmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırmaya yönelik önde gelen akademik kaynaklar kapsamında yarı-yapılandırılmış görüşmelerde soruların içerik ve özelliklerine dair bir kılavuz sunulmaya çalışılmıştır. Araştırma ve görüşme sorusunun ayrıştırılması, sınırlı sayıda temel soru ardından sonda ve takip soruları yöneltilmesi, tek katmanlı ve odaklı sorular oluşturulması, soruların anlaşılır ve yanıtlanabilir kılınması, önceden belirlenmiş kategoriler içermeyen açık uçlu sorular hazırlanması ve analitik, çıkarımsal veya yargılayıcı sorulardan sakınılması detaylıca açıklanmıştır. Araştırmacıların görüşmede kullanıp uygulayabilecekleri çeşitli soru form ve türleri şemalarla gösterilmiştir. Yarı-yapılandırılmış bir görüşmede soruların sıralanmasına ilişkin mantıksal ve anlatsal bütünlük içeren, kolaydan zora giden ve başlangıç ve geçiş ifadeleriyle anlatıyı kolaylaştıracak bir düzenlemenin önemi vurgulanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde “iyi” sorular yöneltebilmeye özgü tek bir altın kural olmamakla beraber makalede değinilen teorik tartışma ve pratiğe yönelik somut öneri ve örneklerin görüşme yapacak araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel Araştırma, Yarı-Yapılandırılmış Görüşme, Mülakat Soru Form ve Özellikleri

Atıf: Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, polatayse@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8739-6372

Semi-Structured Interview Questions in Qualitative Research: Question Forms and Types, Qualities and Order

Ayşe POLAT³

Submitted by: 15.11.2022

Accepted by: 24.12.2022

Article Type: Research Article

Abstract

In social sciences qualitative research-based studies are on the rise. One of the most often used data collection techniques is semi-structured interviews. The paper touches on basic philosophical and theoretical discussions about qualitative research and the interview. It examines how interview is conceptualized as an instrument to collect data and a meaning-producing process based on the social interaction between the interviewer and interviewee. It discusses the linguistic limitations and potential of terms used for interview and interviewer and interviewee in Turkish. By the means of leading qualitative research academic publications, the paper offers guidelines about how to prepare good interview questions. A careful separation of research and interview questions, raising only a limited number of main questions but following-upon them through probes, having single-layered questions, rendering questions accessible and answerable, preparing open-ended questions that do not impose pre-existing categories, and avoiding analytical and judgmental questions are some qualifications explained in detail. Question typologies are schematized in order to offer researchers ideas about question types and forms they can use in semi-structured interviews. Questions should be ordered through a logical and narrative flow, from easier to more difficult ones, and with introductory and transitory phrases. While there is no single golden rule about how to ask "good" questions in semi-structured interviews, theoretical discussions and practical suggestions and examples of the paper would prove useful for interviewing researchers.

Keywords: Qualitative Research, Semi-Structured Interview, Forms and Characteristics of Interview Questions

³ Istanbul Medeniyet University Faculty of Arts and Humanities Department of Sociology, polatayse@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8739-6372

Giriş

Sosyal bilimin ortaya çıkış ve gelişiminde bilimsel paradigmlar, farklı araştırma yöntemlerinin mevcudiyeti, nasıl uygulanabilecekleri ve geçerlilik standartlarına dair tartışmalar yer almaktadır (Guba ve Lincoln, 2005; Howe ve Eisenhart, 1990; Porta ve Keating, 2010). Nicel ve nitel araştırma yöntemleri iki temel çatı olarak belirlenip her ikisi hakkında ve ikisini karşılaştırmalı ele alan pek çok akademik çalışma ortaya konmuştur (Creswell, 1997; Flick, 2011; Neuman, 2008; Trochim ve Donnelly, 2008). 1980'lerin bilimsel paradigma tartışmaları, 1990'ların ortalarından itibaren nitel araştırmaya yönelik akademik literatürde hızlı bir artışa dönüşmüştür (Denzin ve Lincoln, 2005).

Güncel olarak "nitel araştırma makaleleri yayınlayan yüzün üzerinde [uluslararası] akademik dergi" mevcuttur (Allen, 2016, s. 36). Akademik yayıncılık sektöründeki büyüme ve yükseköğretim oranlarındaki artış, araştırma yöntemlerine dair teorik çalışmalar yanı sıra bilimsel araştırma sürecine dair pek çok pedagojik ve didaktik çalışmanın yayımlanmasına sebep olmuştur (Becker, 2007; Booth, Colomb ve Williams, 2008; Germano, 2013). Nitel araştırmalar özelinde araştırma dizaynına yönelik genel kitaplar yanı sıra (Creswell, 2018; Flick, 2011; Marvasti, 2004; Maxwell, 2013; Patton, 2018) veri toplama, veri analizi ve yayın süreçlerine dair spesifik çalışmalar da ortaya konmuştur (Allen, 2016; Krueger ve Casey, 2015; Miles, Huberman ve Saldaña, 2014;). İngilizce Sage yayınevi başta olmak üzere nitel araştırma yöntemlerine ilişkin akademik çalışmalar süregelirken söz konusu eserlerin bir kısmı son yıllarda Türkçe'ye de kazandırılmıştır (Creswell, 2018; Maxwell, 2018; Merriam, 2015; Patton, 2018; Silverman, 2021). İngilizce yayınlara göre az sayıda olmakla beraber Türkçe yazılmış nitel araştırma yöntemlerine ilişkin çalışmalar da artmaktadır (Baltacı, 2019; Çelebi, 2021; Kümbetoğlu, 2008; Sığı, 2021; Tunçalp, 2021; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Ancak özgün bilimsel araştırmaların öne çıktığı bir dönemde araştırma yöntemlerine dair pedagojik yayınların önemi de gittikçe artmaktadır (Kilburn, Nind ve Wiles, 2014). Bu açıdan pedagojik yayıncılıktaki artışa rağmen uluslararası ölçekte araştırma yöntem ve metodolojilerine ilişkin öğretici yayınlar halen yetersizdir denilebilir (Earley, 2013). Türkçe nitel araştırma yöntemlerine dair genel teorik çalışmalar yanı sıra özellikle belirli alt konu ve boyutlara odaklı, pratik öneri ve somut örneklerle dayalı çalışmaların artması, nitel araştırma yürütmeye çalışan araştırmacılara önemli katkılar sağlayacak, mevcut çalışmalarda görülen bazı temel karışıklık ve eksiklerin (Coşkun, 2022) azaltılmasına imkân tanıyacaktır. Bu çerçevede bu makalede nitel araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmelerde soruların hazırlanış ve soruluş biçimleri, soru türleri ve özellikleri klasik ve güncel kaynaklara dayalı olarak örnek ve açıklamalarla ele alınmaktadır.

Makale dört alt bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde nitel araştırmalarda görüşmeye dair farklı teorik yaklaşımlara kısaca değinilmekte; nitel bir araştırma kapsamında iyi bir görüşme hazırlayabilmek için öncelikle gerekli düşünsel tartışma ve görüşler ortaya konmaya çalışılmaktadır. İkinci bölümde nitel bir yarı-yapılandırılmış mülakat gerçekleştirirken soruları hazırlayan araştırmacı-görüşmecinin dikkat etmesi gereken hususlara değinilerek "iyi" görüşme sorularının nitelikleri açıklamalı örneklerle ortaya konmaktadır. Üçüncü bölümde literatürde önerilen çeşitli nitel görüşme soru tipolojileri sunulmakta, böylelikle ikinci bölümde ele alınan soruların özellik ve kapsamı çeşitli sınıflandırmalar ile yansıtılarak görüşme gerçekleştirecek araştırmacılara fikir verilmeye çalışılmaktadır. Son kısımda ise nitel bir görüşmede soruların hangi sıra ile nasıl sorulması gerektiğine dair öneriler sunulmaktadır.

Nitel Araştırma ve Görüşmenin Teorik Arka Planı

Nitel araştırmaya dair "yerleşik ve standart bir tanımlama yapmak son yıllarda gittikçe zorlaştığı" gibi (Creswell, 2018, s. 43) kullanılan "nitel" ifadesinin anlamı hakkında da farklı görüşler mevcuttur (Aspers ve Corte, 2019). Bu çeşitlilik bir yandan araştırmacıların nitel araştırmanın hangi özelliklerini öne çıkardıkları gibi epistemolojik ve değer-yargısal tutumlarla ilişkiliyken bir yandan da nitel araştırma kavramının tekil kullanımına rağmen ait olduğu farklı metodoloji, paradigma ve yaklaşımlarla bağlantılıdır (Tunçalp, 2021).

Sadece nitel araştırma tanımında değil, nitel araştırmanın felsefi arka planını açıklarken de çalışmalar arasında farklı terminoloji kullanıldığı görülmektedir. Örneğin kuramsal yönelimler, felsefi varsayımlar, yorumlayıcı çatılar, paradigma gibi farklı isimlendirmeler altında pozitivist, neopozitivist, yorumlayıcı, hümanistik, eleştirel, postmodern, sosyal yapılandırıcı, dönüştürücü gibi bir dizi perspektif ve yaklaşımdan bahsedilmektedir (Creswell, 2018; Lincoln, Lynham ve Guba, 2017; Neuman, 2008; Patton, 2018; Porta ve Keating, 2010; Tunçalp, 2021). Benzer şekilde bazı çalışmalarda fenomenoloji, etnografi, durum çalışmasından nitel araştırma desenleri olarak bahsedilirken (Creswell, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2016) bazılarında bunlara kuramsal yönelimler (Patton, 2018) ve yöntembilim başlığı altında (Tunçalp, 2021) değinilmektedir.

Sosyal bilimlerde nitel araştırmaların ve görüşmenin tarihçesi hakkında incelemeler (Brinkmann, Jacobsen ve Kristiansen, 2014; Denzin ve Lincoln, 2005; Erickson, 2017; Fontana ve Frey, 2005; Platt, 2012) olduğu gibi görüşmelerin etkili ve verimli yürütülmesine dair pratik öneriler ve görüşme yönteminin arkasındaki teorik varsayımları tartışan çalışmalar da mevcuttur (Josselson, 2013; Kvale ve Brinkmann, 2009; Merriam ve Tisdell, 2015; Roulston, 2010; Rubin ve Rubin, 2012). Ancak sosyal bilimlerdeki farklı metodoloji ve felsefi varsayımların açıklanmasıyla görüşmeye ilişkin çerçevelerin anlatım ve açıklaması birbirine karışabilmektedir. Bu açıdan örneğin Roulston (2010) bir yandan “fenomenolojik, feminist, etnografik, sözlü tarih” gibi görüşmeleri “sosyal bilimlerde mülakat” (s. 16) başlığı altında ele alırken bir yandan da görüşmeleri neopozitif, romantik, inşacı, dönüştürücü, postmodern ve dekolonize eden şeklinde bir teorik tasnife tabi tutmaktadır (s.51). Roulston (2010) nitel görüşmenin yapısı ve ilişkiselliğini teorize etmek açısından önemli bir çalışma ortaya koymakla beraber bir yöntem olarak görüşmenin kullanımı ve bunun ait olduğu paradigmlar ile görüşmeye ilişkin teori ve paradigmları karışık bir biçimde sunmaktadır.

Nitel araştırmalarda “veri” kavramının kullanımı sorgulanmakla beraber (Koro-Ljungberg, MacLure ve Ulmer, 2017) görüşme pek çok çalışmada veri toplama araçlarından biri olarak ele alınmaktadır. Nitel çalışmalarda görüşme; soruların hazırlık, organizasyon, sıralama ve yöneltilmesindeki standardizasyon gibi yapı biçimsel özelliklerine göre yapılandırılmamış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmış olarak ayrıştırılabildiği gibi odak grup görüşmesi veya derinlemesine görüşme gibi bir grup veya bireylere odaklanmasına veya yüz-yüze, telefonla, online görüşme gibi görüşmenin teknik gerçekleştirilme biçimine göre farklı şekillerde adlandırılabilir (Creswell, 2018; Kvale ve Brinkmann, 2009; Merriam ve Tisdell, 2015). Araştırmacı görüşmeye dair felsefeyi varsayımlarını, ön kabullerini, katılımcılardan beklentilerini, ne tür bir bilgiye ulaşmaya çalıştığını, görüşmenin nasıl geçtiğini çalışmasının sonunda hazırlayacağı yazılı raporda yansıtıcı bir biçimde tartışabilir (Creswell, 2018; Harmanşah ve Nahya, 2016; Merriam ve Tisdell, 2015).

Mülakat, Görüşmecisi ve Katılımcı

Nitel araştırmalarda veri toplama araçlarından biri olan görüşme (interview) için Türkçe güncel çalışmalarda görüşme sözcüğü daha yaygın olmakla beraber Arapça “buluşma, karşılaşma” kökeninden türetilen mülakat kelimesi de kullanılmaktadır. Görüşme sözcüğü özellikle başında İngilizce kullanımdaki “in-depth” ifadesini karşılayan “derinlemesine” gibi niteliksel bir sıfat kullanılmadığında bir terimden daha çok gündelik bir sözcük olarak anlaşılabilir. Bu durum bir yandan nitel araştırmada özellikle yapılandırılmamış görüşmelerin katılımcılarla doğal bir akış içinde adeta sohbet havasında gerçekleştirilmesine uygun düşmektedir; ancak bir yandan da bir veri toplama aracı olarak belirli bir yöntem dahilinde toplanan verilerin bilimsel yazı diline aktarımda zorluklara sebep olabilmektedir.

Dilsel ikilem aslında görüşmenin temel epistemolojik konumlanması ve bilim ve güç ilişkisi dahil pek çok sorunsalla yakından ilgilidir. Kvale ve Brinkmann (2009) görüşmenin “iki kişi arasındaki karşılıklılığına ve bir fikir, görüş alışverişine dayalı olmasına” dikkat çekmek için kendi kitaplarının başlığını, “inter-view” şeklinde oluşturmuşlardır (s.2). Bu makalede özgün bir Türkçe sözcük önerilemese bile söz konusu dilsel çeşitliliğe

dikkat çekmek önemli görülmüştür. Tüm çalışmalarda hem görüşme hem mülakat kelimelerinin kullanılması yönünde bir iddia söz konusu değildir. Ancak bu makalede nitel araştırmanın bağlamın anlam inşa etmeyi sağlayan temel bir unsur olduğu fikri de dikkate alınarak mülakat ve görüşme kelimelerinin ikisinin de kullanımı uygun görülmüştür. Makalede ağırlıklı olarak görüşme sözcüğü tercih edilmiştir; ancak özellikle görüşme ve bundan türetilmiş kelimelerin çok sık geçtiği yerlerde kelime tekrarını azaltmak için mülakat sözcüğüne başvurulmuştur. Ayrıca görüşme kelimesinin terimsel anlamının yeterince belirgin olmadığı durumlarda mülakat sözcüğü kullanılmıştır.

Benzer şekilde bu makalede görüşme yapan (interviewer) ve görüşme yapılan (interviewee) kişiler için Türkçe güncel çalışmalardaki yaygın kullanım olan görüşmeci ve katılımcı ifadeleri tercih edilmiştir. Ancak katılımcının neye katıldığı, görüşmecinin ne gördüğü gibi ifade belirsizliklerine ve görüşmeci ve araştırmacı rolleri arasındaki ayrıma dikkat çekilmek istenen durumlarda görüşmeyi yapan, görüşmeyi gerçekleştiren kişi ile görüşme yapılan kişi ifadelerine de yer verilmiştir. İngilizce yazında da interviewer ve interviewee bugün daha yaygın bir kullanımken informant (bilgi veren, kaynak kişi), respondent (cevap veren), subject (özne), participant (katılımcı) kelimeleri de “gerek antropolojik ve etnografik çalışmalarda kullanılan terimlerle ilişkili olarak gerekse görüşme gerçekleştirilen kişiye atfedilen aktiflik ve pasiflik rolü kapsamında değişmektedir” (Edwards ve Holland, 2013, s. 14). Sözcüklerin nötr olmadığı ve görüşmede taraflar arasındaki güç ilişkileri hatırlatılmalıdır (Edwards ve Holland, 2013). Türkçe görüşmeci ve katılımcı kelimelerinin her ikisinin de barındırdığı etkenlik olumlu olmakla beraber Türkçe dil yapısı açısından -ci eki getirerek bir işi yapan kişi çağrışımı yerine mülakatın karşılıklılık ve eylemsellik boyutlarını yansıtacak sözcükler geliştirmeye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Mülakat “basitçe bir günlük konuşma” değildir (Kvale ve Brinkmann, 2009, s. 15). Ancak bir yandan da “sohbet havasında karşıdakinin yanıtlarına göre şekillenen, katılımcıdan yanıtlar almak, bilgi edinmek için yürütülen bir süreçtir” (Rubin ve Rubin, 2012, s. 96). Bu bağlamda görüşme “karşılıklı bir diyalog ve etkileşim çerçevesinde üretilen,” “pragmatik olarak araştırmacının sorularına yanıt arayan,” “anlamını bağlamdan kazanan ve anlatı formunda aktarılan bir bilgi” olarak tanımlanabilir (Kvale ve Brinkmann, 2009, s. 54-56). Bu açıdan Brinkmann ve Kvale (2018) tarafından görüşme hem bilgi edinme ve gerçekliğe ulaşmaya yönelik bir “enstrüman” hem de karşılıklı “sosyal etkileşime dayalı bir ilişkisellik” çerçevesinde bir “maden” veya birlikte yol alınan bir “seyahat” olarak kavramsallaştırılmıştır (s. 20). Josselson (2013)’e göre görüşme ilişkisel bir anlatı iken; Roulston (2010) görüşmecinin kendisinin ve katılımcının rolleri üzerine dikkatle düşünmesini vurgulayarak “yansıtıcı görüşmeden” (“reflective interviewing”) bahseder. Mülakat, görüşmeci ve katılımcının birlikte karşılıklı olarak “gerçekliği inşa ettikleri, anlam ürettikleri bir durum” (Holstein ve Gubrium, 1995, s. 4) veya görüşmeci ve katılımcıların “araştırma projesi için veriyi birlikte inşa ettikleri bir saha” (Roulston, deMarrais, ve Lewis, 2003, s. 645) olarak da tanımlanabilir.

Farklı nitel paradigmlar da görüşmeyi çeşitli şekillerde kavramsallaştırmaktadır: Mülakata katılan kişilerin dünyayı inşa etme, anlama, anlamlandırma ve açıklama biçimlerine odaklanan yorumlayıcı perspektif; titiz, sistematik ve “mantıksal tutarlılık içeren bir bilimsel çalışma ile katılımcıların çoklu perspektiflerine ulaşılabileceğini düşünen postpozitivist yaklaşım” (Creswell, 2018, s. 24); görüşmenin bireylerin sesini ve anlatılarını duyurma gücüyle “sosyal gerçekliğin üstü örtük güç ilişkilerini ortaya çıkarabilecek özgürleştirici potansiyeline” dikkat çeken yaklaşımlar (Edwards ve Holland, 2013, s. 20); dünyanın bireylerin algısından bağımsız var olduğuna ancak bunun duyular ve öznelliklerle bilinebileceğini düşünen eleştirel gerçekçilik. Söz konusu yaklaşımların birbirleriyle çeliştiği öne sürülebilir. Ancak “paradigmlar arası geçişkenlik ve kesişimselliklere bakmak, yaklaşımların benzerlik ve farklılıklarını her birinin çelişkilerine de değinerek tartışmak” daha etkili bir yöntem olabilir (Lincoln ve diğerleri, 2017, s. 223). Bu açıdan görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacının felsefi varsayım ve kuramsal çatıların birbirleriyle çelişme ve çatışmalarının farkında olarak mülakatı (öz) düşünümsel bir yaklaşımla sistematik ve bütünlüklü bir anlatı olarak yürütme çabası önemlidir.

Görüşmede temel etik sorumluluğun görüşmecide olduğu hatırlatılmalıdır. Mülakatta görüşmeci katılımcıya araştırmaya katılıp yaşam öyküsünü, deneyimini, görüş ve yorumlarını aktarmayı kabul ettiği için duyduğu minnettarlık ve teşekkürü samimiyetle yansıtmalıdır (Creswell, 2018; Patton, 2018). Görüşme için alınacak etik izinler araştırma sürecinin öncesinde gerçekleşen yazılı, resmi izin formlarıdır; ancak mülakat görüşmecinin uyacağını beyan ettiği ilkeleri pratikte uyguladığı sahadır. Bu açıdan mülakat yapılan kişinin görüşmeciyi zorlayıcı tavır ve tutumları olsa bile görüşmeci katılımcıyla herhangi bir çatışmaya girmeden mülakatı tamamlamaya çalışmalıdır. “Çatışmacı görüşmeler” bazen bir araştırma taktiği olarak seçilebilmektedir (Brinkmann ve Kvale, 2018, s. 84); ancak söz konusu çatışma fikrinsel bir tartışma ve yüzleşmedir.

Bu çerçevede görüşmecinin mülakatta rolünün katılımcıyı sorgulayan, yargılayan, hüküm veren bir yargıç; katılımcıyı sınava, teste tutan bilgisini sınavan bir öğretmen veya gerçekliği ondan daha iyi bildiğini varsayıp onu gerçekliğe yönlendirmeye çalışan bir “aydınlatıcı” olmadığı hatırlatılabilir. Görüşmeci katılımcıdan kendi araştırmasını çözümlemesini, yanıt aradığı sebep-sonuç ilişkileri ve örüntüler hakkında tahlilde bulunmasını beklememeli; görüşme ve analiz sorularını ayrıştırmalıdır (Staller, 2022). Benzer şekilde görüşmeyi fazla romantize ederek katılımcıyı adeta hakikatin biricik kaynağı gibi görmek ve katılımcıların anlatılarını eleştirel bir süzgeçten geçirmemek de yanıltıcı olabilir (Alvesson, 2003).

Gerek mülakatın felsefi arka planı gerekse mülakatta görüşmeci ve katılımcı rollerine dair değinilen temel bazı özellikler Tablo 1’de özet olarak gösterilmiştir. Ayrıca aşağıda görüşme sorularını hazırlarken ve mülakat boyunca dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da Tablo 1’e aktarılmıştır. Tablo 1’in araştırmacılara görüşmedeki farklı rol ve sorumlulukları üzerine düşünmek ve bunları ayrıştırmak açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 1
Mülakatta Görüşmeci ve Katılımcının Rollerini: Dilsel ve Kavramsal Çağrışımlar

Görüşmeci	Katılımcı
Görüşmeyi yapan	Görüşme yapılan
Mülakatı gerçekleştiren	Mülakata katılan
Görüşen	Görüşülen
Soru soran	Sorulara yanıt veren
Konuşmaya davet eden	Konuşan
Yanıtları dinleyen	Soruları dinleyen
Aktif dinleyici	Aktif konuşmacı
Anlatıları kayda geçiren, aktaran, inceleyen	Anlatıcı
Bilimsel merakını takip eden	Bilimsel araştırmaya rızasıyla katılan
Araştırmacı	Araştırılan
Bilgiyi üreten/üretecek olan	Bilgi üretimini sağlayan/sağlayacak olan
Bilimsel toplulukla katılımcılar arasında tercüman	Kaynak kişi
(Görüşme öncesi, görüşme boyunca ve görüşme sonrası) toplumsal gerçekliği ve karşısındaki katılımcıyı anlamaya, açıklamaya ve analiz etmeye çalışan	(Görüşmede) kendi gerçekliğini anlama, anlatma ve görüşmeciye açıklamaya çalışan
Görüşme sorularını seçici olarak, özenle, titizlikle, sistematik hazırlayan	Sorulara istediği gibi ve istediği kadar yanıt veren
Araştırmacının bilimsel ve etik sorumlu ve yükümlüsü	Gönüllü katılımcı

Görüşme Sorularının Nitelikleri

Nitel bir araştırmada görüşmeci mülakatın basitçe katılımcıların sorulara yanıt vermesi olmadığını; asıl amacın katılımcıların hikayelerini dinleyerek deneyimlerinin nasıl gerçekleştiğini ve onların bu deneyimlere attıkları anlamları keşfetmeye çalışmak olduğunu unutmamalıdır (Roberts, 2020, s. 3189). Yarı yapılandırılmış bir mülakatta sorular hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıdaki bölümlerde açıklanarak ele alınacaktır.

Ön Hazırlık: Görüşme Sorularının Hazırlanması

Araştırmacı öncelikle görüşme sorularını hazırlarken yeterince emek ve zaman ayırmalıdır. Nitel araştırma geçerlik ve güvenilirlik kriterlerinden olan yansıtıcılık mülakat hazırlanırken, sorular hakkında kapsamlıca düşünüp soruların düzeltmelerle “daha iyiye” dönüştürülmesiyle ortaya konulur. Bu çerçevede görüşmeci kendisini görüşme yapacağı kişilerin yerine koyarak söz konusu sorular kendisine yöneltilseydi ne düşünüp, nasıl hissederdi bunu değerlendirerek sorularını oluşturmaya çalışmalıdır (Maxwell, 2013, s. 103). Mülakatı yapacak kişi pilot görüşmelerle soruları sınyarak, hangi soruların işleyip işlemediğini ve ne tür yeni sorular eklemesi gerektiğini belirlemeye çalışmalıdır. Görüşmeci tez danışmanı, meslektaşları, hatta arkadaşları gibi konunun uzmanı olmayan kişilerle sorularını paylaşıp geri bildirimlerini isteyerek soruların geçerliğini belirlemeye çalışabilir.

Görüşmenin hem ön hazırlık sürecinde hem de mülakatlar boyunca görüşmeci katılımcıların “bilinçli onayını almak, özel hayatlarına saygı duymak, katılımcılara zarar vermemek ve onları yanıltmamak” gibi etik ilkelere dikkat etmenin yanı sıra (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 108) nezaketli bir dil ve üsluba özen göstermelidir (Creswell, 2018, s. 166). Bazı araştırmacılar gündelik dilde sohbet havasındaki görüşmelerin avantajına dikkat çeker (Josselson, 2013; Swain ve King, 2022). Ancak yarı yapılandırılmış görüşmelerde özellikle başlangıçta formal bir dil ve üslubun daha faydalı olacağını vurgulayanlar da vardır (Seidman, 2006, s. 97). Bu çerçevede görüşmenin özellikle başlangıç aşamasında Türkçe siz kalıbını soru ifadelerinde kullanmak ve görüşme boyunca geçişlerde “izninizle, müsaadenizle” gibi ifadelerle yer vermek katılımcıya duyulan saygıyı yansıtmakta etkili olabilir.

Araştırma ve Görüşme Sorularını Ayırıştırma

Mülakat sürecinde araştırmacı araştırma sorusuna yanıt arayan bilimsel araştırmacı kimliği ile katılımcıyı dikkatle dinlemeye çalışan iyi bir dinleyici olma rolleri arasında bir gerilim yaşayabilir. Görüşmeci, akademik bir literatür içinde formüle ettiği genellemeye yönelik soyut bir araştırma sorusuna yanıt arayış çabasıyla katılımcının kişisel deneyim ve anlatısına odaklı anlama gayreti arasındaki dengeyi sağlamakta zorlanabilir. Mülakatta öncelikle dikkat edilmesi gereken araştırma sorusu ile görüşme sorularının birbirinden ayrıştırılmasıdır (Staller, 2022). Görüşme soruları ile araştırma sorusu özdeş değildir. Maxwell (2013)’e göre “görüşme sorularının basitçe araştırma sorularının bir çevirisi olarak düşünülmesi mantıksal pozitivist bir bakışın” yansımasıdır (s.102). Araştırma sorusu araştırmacının anlamak, açıklamak istediği; “görüşme soruları bu anlayışa ulaşmak için katılımcılara yönelttiği sorulardır” (Maxwell, 2013, s. 103). Staller (2022) da araştırma sorusu, görüşme soruları ve analiz sorularının birbirleriyle karıştırılıp net ayrıştırılmamasının nitel araştırma dergilerine gönderilen pek çok makalenin önde gelen ret sebebi olduğunu vurgular.

Araştırma sorusunu araştırmacı mevcut çalışmalarla bağlantılı olarak şekillendirirken ulaşmaya çalıştığı kitle diğer akademisyenler ve akademik çalışmalardır. Görüşme sorularının hedef kitlesi ve muhatabı ise söz konusu nitel araştırma kapsamında belirlenen katılımcılardır (Staller, 2022). Nitel araştırma çerçevesinde ele alınacak olan durumu, olguyu, tecrübeyi, kültürü, pratikleri deneyimleyen, yaşayan, gözlemleyen insanlar veya gruplardır (Maxwell, 2013). Görüşme yapılan kişiler bilimsel veya akademik olarak olguyu inceleyen, ilgili

literatürle bağlantılı olarak tartışan, profesyonel meslekleri bağlamında açıklamaya çalışan bireyler değildir. Görüşme sorularının hedef kitlesi ve üretmeye çalıştığı bilgi, araştırma sorusunun hedef kitlesi ve ulaşmaya çalıştığı bilgiden farklıdır (Staller, 2022).

Görüşme sorularıyla araştırma sorusuna yanıt aranır; ancak araştırmacı görüşme sorularıyla araştırma sorusu, katılımcılar ile akademisyenler arasında tercümanlık veya köprü görevi yapması gereken kişidir (Staller, 2022). Bu yüzden araştırmacının görüşme sorularını hazırlarken araştırma sorusunun soyut, akademik ve teorik dilini katılımcıların kendi yaşam deneyimleri üzerinden sahip oldukları somut, anlaşılır, yalın, gündelik bir dile çevirmesi gereklidir. Dolayısıyla aşağıda kapsamlıca açıklanacağı üzere, görüşmeci mülakat sorularında bilimsel jargon ve terimsel ifadelerden kaçınılmalıdır. Benzer şekilde görüşmeci katılımcılardan araştırma sorusunu analitik çıkarımlarla yanıtlamalarını beklememelidir. Görüşme soruları, araştırma sorusunun soyut, tümdengelimsel, sebep sonuç örüntülerini arayan boyutu yerine katılımcıların kendi deneyimlerine odaklı spesifik sorular olmalıdır (Josselson, 2013, s. 136). Bir diğer ifadeyle aşağıda soru türleri ve soruların içeriğinin hazırlanmasında daha detaylı açıklanacağı üzere araştırma sorusunun barındırdığı en üst düzeydeki “Niçin?” sorusu yerine, görüşme soruları katılımcıların bilgi, görüş ve yorumuna ulaşmayı amaçlayan “Sizce neden [böyle]?” “Sizin deneyiminiz nasıl?” şeklinde ifade edilmelidir (Josselson, 2013, s. 41).

Uygunluk: Pragmatik Fayda ve Geçerlik

Nitel çalışmalarda “tüm durumlar için geçerli tek bir doğru format yoktur” (Patton, 2018, s. 379). Ancak nitel araştırmada “daha iyi bir anlayış ve kavrayışa erişme” (Aspers ve Corte, 2019, s.145) temel amaçlardan biridir. Bu açıdan araştırmacı mülakat sorularını hazırlarken pragmatik bir tutum ile hangisinin daha iyi işleyip hangisinin daha yüzeysel ve eksik kaldığını tartarak sorularını geliştirebilir. “Katılımcıyı araştırma için gerekli materyale yönlendirip katılımcının bu materyali sunmasını kolaylıkla sağlayan her soru iyi bir sorudur” (Weiss, 1994, s. 73). Bu çerçevede bazen en iyi soru; katılımcının söz konusu durum ile ilgili detay verip bilgi boşluğunu doldurmasını sağlayan “Peki sonra ne oldu?” tarzı sadece birkaç kelimedenden oluşan bir soru; bazense “Bana şimdi, bunun gerçekten olduğu bir zamana dair olabildiğince detaylarla somut bir örnek verebilir misiniz?” şeklinde katılımcıya yöneltilen uzun bir sorudur (Weiss, 1994, s. 73-74).

Nitel araştırmalarda en yaygın kullanılan tekniğin yarı-yapılandırılmış görüşmelerdir (Patten ve Newhart, 2018). Ancak görüşme sorularını hazırlarken araştırmacının görüşmede ne kadar yapılandırıcı bir yaklaşım benimseyeceğini; “yapılandırılmış, yapılandırılmamış veya yarı-yapılandırılmış görüşme biçimlerinden hangisini niçin seçtiğini” iyi belirlemesi gerekir (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 110; Roulston, 2010, s.14). Örneğin; etnografik saha araştırmalarından yapılandırılmamış enformel görüşmeler önemli bir veri toplama aracıyken fenomenolojik araştırmalarda yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış görüşmeler öne çıkar. Benzer şekilde durum çalışması veya etnografik araştırmada görüşmeler birebir veya odak grup görüşmesi olarak yürütülebilirken; anlatı araştırmaları bireylerle gerçekleştirilir ve görüşmede katılımcılardan kendi deneyimlerini bir hikaye ve anlatı bütünlüğü içinde paylaşmaları istenir (Tomaszewski, Zarestky ve Gonzales, 2020). Bu açıdan araştırmacının görüşme “sorularının içerik ve sıralamasını ne kadar standartlaştırıp yapılandırdığı” kadar “hangi biçimlerde ve niçin yapılandırmayı” tercih ettiğini açıklaması gereklidir (Maxwell, 2013, s. 93).

Az Sayıda Temel Soru, Yeterli Takip Sorusu

Nitel görüşmelerde çok fazla sayıda soru katılımcılara yöneltilmemelidir (Weiss, 1994, s. 65). Temel görüşme sorularının sayısı oldukça sınırlı tutulup bunlardan takip ve sonda sorusu türetmek yarı-yapılandırılmış bir mülakatın temel özelliğidir (Roulston, 2010; Rubin ve Rubin, 2012). Soru sayı adedine dair bir standart olmamakla beraber daha çok soru sormanın daha iyi olacağı şeklindeki varsayım yanıltıcıdır. Mülakata 20-30 sorunun sorulduğu bir anket çalışması gibi yaklaşılmamalıdır. Soruların sayısal çokluğu yerine niteliğine,

araştırma sorusuyla ilintili olmasına ve yeterli çeşitliliğe sahip olmasına dikkat edilmelidir (Roulston, 2010; Rubin ve Rubin, 2012). Takip sorularının tamamı görüşme kılavuzunda yazılamayabilir; sonda ve takip soruları mülakatın akışında esnek olarak eklenir. Ancak özellikle “birden çok görüşmecinin olduğu araştırmalarda takip sorularının temel bir listesi hazırlanarak katılımcı akış içinde bunlara yanıt vermezse spesifik olarak bu sorulara dönülmesi” bir teknik olarak uygulanabilir (Leech, 2002, s. 668).

Görüşmecinin temel sorular ardından katılımcıya yönelttiği sonda soruları “ayrıntı, açıklama ve aydınlatma amaçlı” olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 141). Görüşme soruları ele alınan olgu veya durumun detaylı, derinlikli, kapsamlı, nüanslı, geçerli, bütünlüklü bir anlayış ve kavrayışına ulaşmayı sağlamalıdır (Roberts, 2020; Rubin ve Rubin, 2012). Nitel araştırmalarda betimleme önemli bir boyuttur. Bu açıdan Weiss (1994)’in önerdiği üzere mülakat boyunca görüşmeci, anlatılanların yeterli olup olmadığını, daha fazla detaya ihtiyacı olup olmadığını tartmak için anlatılanları gözünde canlandırmaya çalışabilir. Görüşmeci “bir tiyatro sahnesi gibi ne olup bittiğini, kimlerin olduğunu, neler dediklerini, neler olacağına benzediğini canlandırıp tasvir edemiyorsa” katılımcıya daha fazla detay isteyen sorular yöneltilmelidir (Weiss, 1994, s. 80). Tasvirin gücü ve anlatının bütüncüllüğü görüşmecinin detayları değerlendirmek için kullanabileceği kriterlerdir.

Görüşmeci mülakat boyunca görüşmenin doğal akışını sekteye uğratmamak için özen göstermelidir. “Katılımcının sözünü kesip cümlelerini tamamlamaya çalışmaktan” sakınmalıdır (Weiss, 1994, s. 78). Görüşmeci mülakattaki temel rolünün iyi bir dinleyici olmak olduğunu (Rubin ve Rubin, 2012) akılda tutarak katılımcının kullandığı ifade, metafor ve benzetmeleri aynalayarak “kendi sözcüklerini katılımcıya geri yansıtarak” takip soruları üretebilmelidir (Edwards ve Holland, 2013, s. 73). Görüşmeci kendisini bilen pozisyondan çıkarıp varsayımlarını geri plana iterek katılımcının kendi ifadeleriyle anlattıklarını anlamaya çalışmalı (Weiss, 1994, s. 115) ve “beklenmedik yanıtlara açık olmalıdır” (Patton, 2018, s. 357).

Mülakatı gerçekleştirirken görüşmeci seçici olmak zorundadır. Mülakat kapsamında tüm meraklarını gideremeyeceğini, katılımcıya aklına gelen her şeyi sorup yanıt alamayacağını hem pratik hem de etik olarak unutmamalıdır. Bu çerçevede katılımcıların yaş, cinsiyet, gelir gibi demografik veya kişisel bilgilerine yönelik sorular gerekli olmadıkça sorulmamalıdır. Araştırma etiği açısından “kişisel bilgilerin gerekli olmadığı ölçüde toplanmamasına” ve böylelikle soru sayısı ve zamandan tasarruf edilmesine dikkat edilmelidir (Roberts, 2020, s. 3190). Benzer şekilde araştırmacı yanıtını “başka kaynak ve dokümanlardan elde edebileceği katılımcının yorumunu içermeyecek, temel olgusal, bilgi bazlı sorular” yöneltilmemeye çalışmalıdır (Glesne, 2006, s. 100).

Tek Katmanlı, Art Arda Sıralanmayan Sorular

Soruların adedini sınırlı tutmak kadar soruların tek katmanlı, bir boyuta odaklı olmasına da özen gösterilmelidir (Seidman, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bir görüşme sorusu içinde birden fazla unsuru tek seferde sormamaya dikkat edilmelidir (Patton, 2018). Görüşmeci sorularını art arda yönelterek katılımcıyı adeta mahkeme veya emniyette sorgudaymış gibi hissettirmemeli (Josselson, 2013, s. 135; Merriam ve Tisdell, 2015, s. 123) katılımcının yanıtları zihninde bulmasına, düşünmesine, hatırlamasına fırsat vermelidir.

Katılımcıların görüşmeye araştırmacı kadar uzun soluklu bir merak ve hazırlık ile gelmeyip soruları o anda duyup yanıtlar verdiklerini unutmamak gerekir. Bu açıdan Patton (2018)’in çok katmanlı soruya verdiği örnek çarpıcıdır: “Sizden program hakkındaki düşüncelerinizi belirtmenizi istiyoruz: Programın güçlü ve zayıf yönleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Neyi beğeniyorsunuz? Neyi beğenmiyorsunuz? Sizce hangi alanlar geliştirilebilir ve hangi alanlar aynı kalmalı?” (s. 358). Katılımcının anlık duyduğu ardışık tüm bu soruları akılda tutarak hepsine cevap vermesi oldukça zordur. Ayrıca bu soruların yanıt aradığı boyutlar farklıdır. Katılımcının güçlü bulduğu yanlar, beğendiği yanlar, geliştirmeye yönelik öneriler gibi farklı boyutlar ve zıtları ardışık sorulmaktadır. Görüşmeci hangi soruda temelde neye yanıt aradığını, hangi sorunun konunun hangi boyutuna yönelik olduğunu, görüşme soruları arasındaki benzerlik ve farklılıkları detaylı düşünüp değerlendirerek mülakat sorularını hazırlaması gereklidir (Maxwell, 2013; Patton, 2018).

Tek bir soruda her şeyi sorup yanıt aramak yerine birden çok soruda konunun farklı boyutlarına odaklanmalı ve sorular arası geçişte boşluklar oluşturmamalıdır. Bu açıdan mülakatta sessizlikler dinlenip, katılımcıların ne zaman niçin sessiz kaldığı analiz edildiği gibi (Bengtsson ve Fynbo, 2017) görüşmede hem katılımcı hem görüşmecinin ara ara dinlenmesine, aktarımları kavramasına fırsat tanınmalıdır (Edwards ve Holland, 2013). Özetle tek bir soruda adeta her şeyi sormak yerine kademeli olarak arada duraksayarak sorular teker teker yöneltilmelidir.

Yanıtlanabilir, Anlaşılır Sorular

Görüşme soruları katılımcılar tarafından yanıtlanabilir olmalıdır. Bu açıdan soruların çok geniş ve genel olmaması ve anlaşılabilirliği önemlidir (Merriam ve Tisdell, 2015; Patton, 2018; Rubin ve Rubin, 2012). Soruların ifadeleri ve sözcük seçimlerinde gösterilecek çaba, katılımcıların kendi anlatılarını anlatabilmeleri için gerekli dilsel alt yapı ve çağrışımları inşa etmektir. Soruların katılımcılar açısından “açık, net,” “kolay anlaşılır,” “tanıdık” bir dile sahip olması gerekir (Patton, 2018, s. 361; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 137). Araştırmaya göre örneklemedeki katılımcıların sosyoekonomik durumu, eğitim düzeyi, doğup büyüdüğü yer çeşitlilik arz edebilir. Mülakat soruları hazırlanırken bu çeşitliliğin tamamına olabildiğince hitap edebilecek bir dil ve üslup seçmeye gayret edilmelidir. Görüşmeci katılımcıların yabancı olmadığı, bildiği, aşına olduğu sözcük ve ifadeleri seçerek nitel araştırmanın “doğal ortama” duyarlık ilkesini hayata geçirmiş olur (Creswell, 2018). Böylelikle katılımcılara gerekli etik saygıyı gösterdiği gibi yalın ve anlaşılır bir dille onlarla yakınlık kurarak daha detaylı ve geçerli yanıtlar alabilir (Patton, 2018, s. 363).

Araştırmacı kendi profesyonel uzman kimliğini ortaya koymak isteyebilir, ancak görüşmenin amacı araştırmacının katılımcılara kendi bilgi ve uzmanlığını göstermesi değil; mütevazı ancak yetkin bir üslupla görüşmecilerine sorularını yöneltmesidir. Leech (2002)’in ifadesiyle, görüşmeci “bilgili ancak söz konusu konu hakkında katılımcılardan daha az bilgili olduğunu” hissettirecek bir tavır görüşme boyunca sergilememelidir (s. 665). Bu çerçevede görüşmedeki temel yaklaşımlardan biri, soruların uzman olmayan kişiler tarafından anlaşılabilir bir sadelik ve yalınlıkla akademik ve bilimsel jargondan arındırılmış olarak ifade edilmesidir (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 117; Rubin ve Rubin, 2012, s. 132). Görüşme soruları soyut kavramsal tartışmalara değil, spesifik bireysel anlatılara ulaşmayı amaçlar. Katılımcıların bilgisini sınımadığı gibi kitabî, kuramsal bilgi yerine katılımcıların pratik, yorumsal, deneyimsel anlatılarının keşfi amaçtır. Bu açıdan görüşme soruları, katılımcıların bilmedikleri bir şey hakkında soru sorulduğunu düşünüp mahcup ve rahatsız hissetmelerine sebebiyet vermeden bir sohbet ortaklığı şeklinde inşa edilmelidir (Rubin ve Rubin, 2012). Josselson (2013)’un ifadesiyle mülakatta sorular “soru yerine adeta bir davet olmalı;” katı, kesin bir yanıttan daha çok katılımcının aklına gelen “çağrışım ve keşiflere” ulaşmaya çalışıldığını göstermelidir (s.63).

Uzman bir grupta görüşme yapıyorsa onların uzmanlığı dahilindeki teknik ifade ve terimler bazen kullanılabilir. Ancak temel amaç, söz konusu terimlerin katılımcılar tarafından hangi biçimlerde nasıl tanımlanıp yorumlandıklarını keşfe yönelik sorular sormak olmalı; söz konusu ifadelerin görüşmede kullanımı dikkatle seçilmelidir.

Açık Uçlu Sorular: Öznel, Önden Belirlenmemiş, Yönlendirmekten Sakınan

Açık uçluluk ifadesi görüşme sorularını tanımlarken sıklıkla kullanılmakla beraber yeterince net bir ifade değildir. Farklı anlamlar yüklenmektedir. Açık uçlu sorular öncelikle katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına imkân tanıyan sorulardır (Patton, 2018, s. 354). Açık uçlu sorular “katılımcıya önceden belirlenmiş cevapların verdiği dayatmayı ortadan kaldırmayı” amaçlar (Patton, 2018, s. 353). Bu açıdan açık uçlu sorular “araştırmacının kendi varsayımlarından arındırılmış, girift yanıtlar almaya uygun,” “katılımcının deneyimini olumlu ve olumsuz yanıtlarıyla” anlatmasına olanak tanımak için hazırlanan sorulardır (Roberts, 2020, s. 3190).

Açık uçlu sorular katılımcıyı görüşmecinin anlayış, tutum veya değerlerine yönlendirmeden, tarafsız ifade edilmeye çalışılan sorulardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 140). Yönlendirici veya değer yargısal sorular aslında yanıtı içine gömülü barındıran kapalı uçlu sorular olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmada görüşmeci katılımcıların düşünce, duygu, yorum ve tespitlerini anlamaya çalıştığı için yönlendirici olmadan onların anlatılarına ulaşmaya çalışmalıdır. Bu açıdan mülakatta görüşmeci örneğin bir “durumu doğrudan mutsuzlukla” eşleştirmemek için katılımcıya “Bu durumda çok üzülmüş olmalısınız.” şeklinde bir yorumda bulunmak yerine “Sanki bu durumdan oldukça etkilenmişsiniz.” şeklinde daha az yönlendirici bir ifade kullanabilir (Weiss, 1994, s. 74). Mülakatı gerçekleştiren kişi görüşmenin doğal akışı içinde bazen empatik tepkiler verebilir (Roulston, 2010). “Öyle mi?” “Bundan biraz daha bahsedebilir misiniz?” “Oldukça ilginçmiş!” gibi ifadeler bazen kısmen yönlendirici olmakla beraber görüşmede empatik akışı ve doğal etkileşimi sürdürmek için kullanılabilir (Edwards ve Holland, 2013, s. 73). Ancak “Çok korkunç bir durum, çok haksızlığa uğramışsınız” gibi katılımcı adına doğrudan çıkarımlarda bulunan ifadeler yerine daha nötr ve kısa tepkiler vermeye çalışılmalıdır. Görüşmeci ““anlıyorum,” “hm” “evet” gibi daha kısa ifadeler” veya “beden diliyle baş sallayarak, hafif kaş kaldırarak” katılımcıyı dinlediğini empatik bir şekilde göstermekle yetinmelidir (Leech, 2002, s. 668).

Temel sorular açık uçlu olmakla beraber görüşme akışındaki “sonda soruları takip, teyit, açıklık getirmek için” (Roberts, 2020, s. 3196) daha kapalı uçlu gibi sorulabilir. Örneğin; “...derken şunu mu kast ettiniz...” veya “Söylediğinizden şunu çıkarabilir miyiz...” veya “Aktardığınızı ... şeklinde anladım ama doğru mu?” gibi daha kapalı uçlu sorular katılımcıya yöneltilir. Bu tarz sorular somut, nesnel gerçekliği anlamaya ilişkin bilgi amaçlı sorular olabileceği gibi görüşmecinin katılımcının çıkarım ve yorumlarını doğru anlayıp anlamadığını teyit amaçlı da olabilir.

Odaklı, Özelleştirilmiş Sorular

Görüşmede açık-uçlu sorulara yer vermek çok genel ve geniş kapsamlı sorular yöneltmek şeklinde yorumlanmamalıdır. Görüşmedeki tüm sorular ele alınan konunun belirli boyutlarına odaklanmalı ve söz konusu boyutlar ve sorular birbiriyle ve araştırma sorusuyla mantıksal bir ilinti ve bütünlüğe sahip olmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırma konu ve sorusunun temel bileşenlerini belirleyerek soruları birbirinden ayırtmaya çalışmak gereksiz ve çok sayıdaki soru oranını azaltacağı gibi odaklanmayı da mümkün kılacaktır (Rubin ve Rubin, 2012). Bu açıdan mülakatta “genel ve soyut sorular yerine bireyin deneyimlerine odaklanmış, spesifik sorular” sorulmaya çalışılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 138). Görüşmede “büyük resmi” ortaya koyan, kapsamlı sorular ile “genelden özele inen küçük ölçekli soruların” dengesi gözetilmelidir (Roberts, 2020, s. 3194).

Sorular bir duruma, bir bağlama özgüllüğü yansıtır belirginleştirilerek özelleştirilmelidir. Aksi halde sorular çok genel kapsamlı ve “fazla” açık uçlu olup katılımcılar için yanıtlanması zor hale gelebilir. Bu çerçevede genel bir açık uçlu soruyla (“Bana ...’dan bahsedebilir misiniz?”) başlayıp takip sorusunu katılımcının yanıtına atıfla spesifikleştirip (“...’dan bahsettiniz bunu biraz daha açabilir misiniz?”), ardından da daha somut bir yanıt istenebilir (“...’dan bahsettiniz. Buna bir örnek verebilir misiniz?”) (Roulston, 2010, s.14). Böylelikle hem açık uçlu hem de yanıtlanabilecek kadar özelleştirilmiş sorularla daha derinlikli ve detaylı yanıtlar alınabilir. Odaklı soruların sağlayacağı netlik, “belirsizlik ve karmaşıklığın önüne geçerek” katılımcıların soruları yanıtlayabilmesini kolaylaştırır (Patton, 2018, s. 358).

Bu açıdan Türkçe çalışmalarda da sıklıkla görülen “Kendinizden bahsedebilir misiniz?” sorusunun çok genel kalabileceği vurgulanmalıdır (Josselson, 2013, s. 135). Görüşmeci bu soruyu bir kişinin hayat hikayesini keşfetmek veya kişisel bilgileri ayrı ayrı sormak yerine kuşatıcı bir soru olarak yöneltebilir. Ancak aksi

durumlarda sorunun ifade biçimi oldukça muğlak ve genel olup katılımcı tarafından yanıtlanması zor olabileceği gibi yanıtın yüzeysel kalma ihtimali de mevcuttur. Söz konusu sorunun daha odaklı ve daraltılarak sorulması yanıtta detay ve derinliği arttırabilir.

Analitik, Yargılayıcı, Teleolojik Sorulardan Kaçınmak

Patton (2018) görüşme sorularını hazırlarken “neden” sorularını gözden geçirip çok fazla “neden” sorusu sormamayı önerir (s. 363). Brinkmann ve Kvale (2018) de neden sorularına karşı dikkatli olmayı; neden sorusunun araştırma sorusu olup, görüşmede katılımcılardan soyut bir niçin/neden sorusu yerine kendi anlayışlarını ortaya koymalarının istendiğini vurgular. Brinkmann ve Kvale (2018)’in analojisiyle bir doktor bir hastaya niçin hasta olduğunu sormayıp kendisini nasıl hissettiğini, ne tür hastalık belirtileri olduğunu sorup kendisi hastalığın nedenine dair bir çıkarımda bulunmaya çalışır (s. 66). Nitel araştırmacı tüm katılımcıları dinleyerek sonunda kendisi araştırma sorusuna ilişkin bir kavrayış ve açıklama geliştirir, bu açıdan görüşmede neden şeklindeki sorular sınırlı tutulmalıdır.

Basit kelime değişiklikleriyle “neden” sorusunun keskinliği yumuşatılıp kişisel bir yanıt arandığı katılımcıya yansıtılabilir; örneğin, “Bu programa neden katıldınız?” yerine “Programın sizi çeken [size cazip gelen] yönleri özellikleri neydi?” şeklinde bir soru yöneltilir (Patton, 2018, s. 364). Böylelikle katılımcının pek çok çevresel, sosyo-ekonomik, psikolojik sebebi zihninde araması veya bunları bilmediğini düşünerek kendisini yetersiz hissedip görüşmeden uzaklaşması yerine kendi deneyim ve tercihinin odaklanması sağlanmış olur.

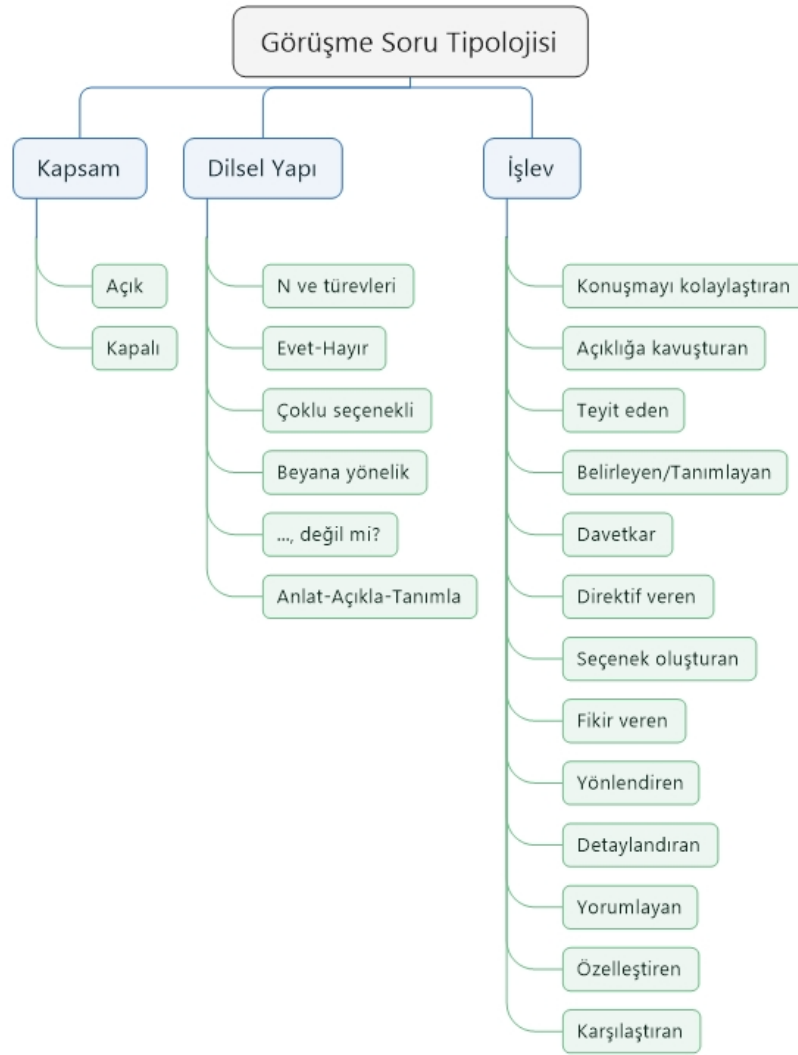
Katılımcıların mülakat sorularını görüşmede duyup üzerinde belki de önceden hiç düşünmedikleri veya geçmişe dair unuttukları şeyler hakkında kendilerine sorular yöneltildiğini, bu açıdan oldukça zor bir pozisyonda bulduklarını hatırlamak gerekir. Mülakat soruları mülakata katılan kişiye “niçin” sorusunun barındırdığı bugünden geçmişe doğru bir sürecin izini sürerek, neyi neden yaptığını hatırlayıp gerekçelendirerek adeta teleolojik olarak buna dair analitik bir açıklama yapma yükü yüklememelidir. Katılımcılardan beklenen araştırma sorusunun ve analizin –ki her ikisi de araştırmacının sorumluluğundadır–yükünü taşımak değil; görüşmelerin onların deneyimine dair yöneltilen somut, sınırları belli, kendi bilgi, deneyim ve yorumlama dağarcıklarına odaklı boyutlarını paylaşmalarını paylaşmalarınıdır. Sebep sonuç bağlantıları ve ilişkisellikleri örnek araştırmacı görüşmecinin görevidir (Brinkmann ve Kvale, 2018; Staller, 2022).

Ayrıca Patton (2018)’in vurguladığı üzere “Neden soruları bir sebep sonuç ilişkisini ve dünyada bir düzenin ve rasyonelliğin olduğunu farz eder” (s. 363). Araştırmacı, bireyler ve eylemleri hakkındaki varsayımlarını dikkatlice gözden geçirerek katılımcıları salt rasyonel aktörler olarak ele almak yerine onların irrasyonelliklerini, yaşam içindeki tutarsızlıklarını ve çelişkilerini anlatabilmelerine imkân tanıyacak görüşme soruları hazırlamaya çalışmalıdır. Ayrıca araştırmacı için ilginç, girift, karmaşık görünen bir şey katılımcılar için çok sıradan, yalın ve basit olup katılımcılar niçin sorusunu anlamlandırmakta zorluk çekebilir. Patton (2018)’in örneğiyle çocuklara yöneltilen teneffüslerde “Neden dışarı çıkıyorsunuz?” sorusunun yanıtı “Salıncaklar dışarda olduğu için” kadar basit olabilir ve araştırmacı bu soruyu çocukların “aptalca bir soru” olarak gördüğünü sonradan fark edebilir (s. 365).

Patton’ın çocuklar üzerinden verdiği örnek farklı katılımcılarla yapılan görüşmelerde de görülebilir. Görüşmeci sorularını yöneltirken yüzeysel düzeyde anlaşılan anlamın ötesinde neye ulaşmaya çalışıyorsa onu daha net ortaya koymaya çalışmalıdır. Görüşmeci için hangi soruların ne kadar iyi anlaşılıp yanıtlanabileceğini ön görmek her zaman mümkün olmayabilir. Her mülakatın kendine özgü dinamikleri söz konusu olabilir. Ancak başta pilot görüşmeler olmak üzere mülakatların amacı görüşmeciyi bu açıdan daha hazırlıklı hale getirmektir. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda görüşmeci sorularını ön hazırlıkla mümkün olduğunca anlaşılır kılmaya çalışır; görüşme boyunca da soruların anlaşılmadığı veya beklenmedik sorunların ortaya çıktığı durumlarda sorularını tekrar düzenleyip düzelterek katılımcıya yöneltilir.

Nitel Araştırma Görüşme Soru Türleri

Literatürde önerilen çeşitli soru tipleri belirlenip şemalarla bu bölümde ortaya konarak araştırmacılara hazırlayabilecekleri soru form ve türleri hakkında fikir verilmesi amaçlanmıştır. Ballena (2021), farklı pek çok kaynakta soru türlerine dair yapılan ayırım ve tanımlamalara dayalı olarak bir özet sunmaktadır (s. 99). Ballena (2021) görüşme sorularının kapsam, dil özellikleri ve işleve göre bir tipolojisini sunarak bir mülakatta soruların farklı pek çok işlev yüklenebileceğini ortaya koymaktadır. Bir görüşmeyi etkin ve verimli kılmanın yollarından biri farklı soru çeşitlerinden yararlanmaktır. Bu açıdan Ballena (2021)'nin değindiği üzere görüşmeci ne, ne zaman, nerede vb. "N ve türevleri" tarzı sorular kadar "Anlatır mısınız? Açıklar mısınız? Tanımlar mısınız?" şeklinde soru ifadelerine mülakatta başvurabilir.

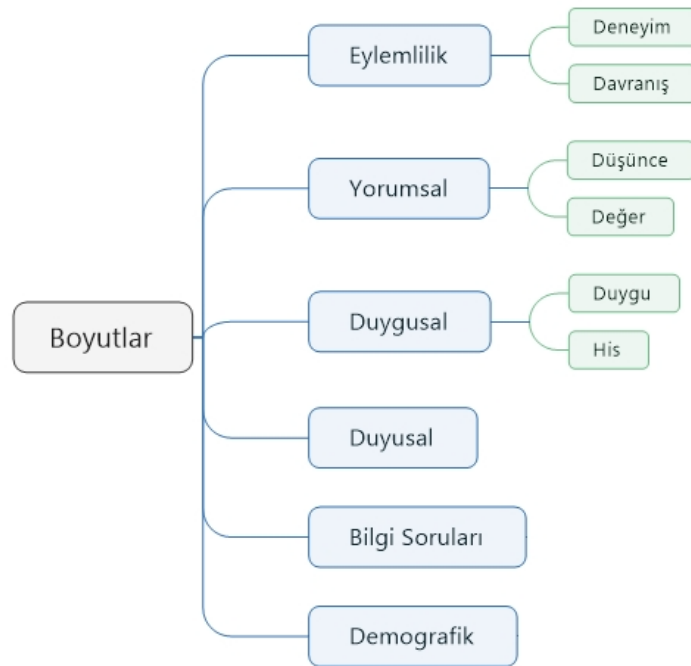

Şekil 1. Nitel araştırmalarda kapsam, dilsel yapı ve işleve göre soru tipleri. "Qualitative Research Interviewing: Typology of Graduate Students' Interview Questions," C. Ballena, 2021, *Phillippine Social Science Journal*, vol. 4, no. 3. s. 99 makalesinden uyarlanmıştır.

Ballena'nın (2021) makalesine dayalı olarak hazırlanan Şekil 1'in görüşme sorularına dair önceki bölümlerde açıklanıp tartışılan konuların kısa bir özeti olduğu düşünülebilir. Ancak tekrar vurgulanması gereken özellik, söz konusu soru tiplerinin her zaman geçerli olmayıp mülakatta görüşmecinin soruları farklı işlevlerinden ötürü değerlendirip uygulaması ve dilin yapı ve kalıplarının çeşitliliğinden yararlanması gerekliliğidir.

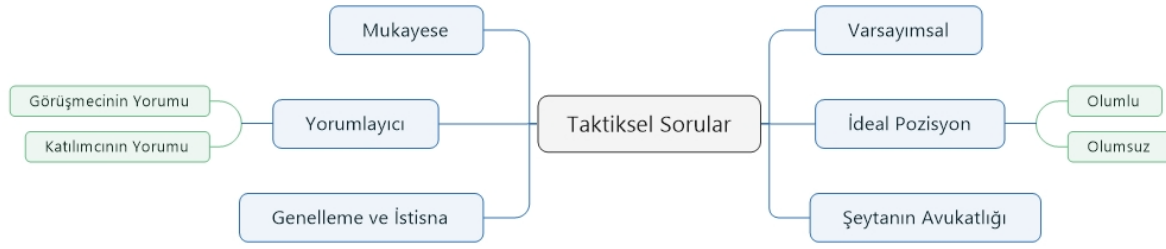
Patton (2018) soru tiplerinde işlev yerine olgu ve deneyimin boyutlarına odaklanır. Altı boyuttan bahseder: "Deneyim ve davranış soruları;" "düşünce ve değer soruları;" "duygu ve his soruları;" "bilgi soruları;" "duyusal sorular;" "geçmişle ilgili veya demografik arka plan soruları" (Patton, 2018, s. 348-351). Söz konusu boyutlar temel olarak katılımcının kişisel arka planına; bir durum veya olgu hakkındaki spesifik bilgisine; onun hakkında ne düşündüğüne; bununla ilgili ne hissettiğine ve bu durum karşısında ne yaptığına, hangi davranış ve eylemlerde bulunduğu; neler duyumladığına (görsel, duyuşsal, kokusal vb.) yönelik sorulardır. Patton (2018)'a göre görüşmeci sormak istediği soruları bu boyutlar arasında sınıflandırarak ve aralarındaki farklara dikkat ederek görüşme sorularını netleştirip görüşmeyi daha etkili bir şekilde planlayabilir (s. 351).

Nitel bir araştırma kapsamında çoğunlukla bireylerin düşünce, duygu ve yorumlarına odaklanıldığı düşünülürse Patton'ın altılı şablonu oldukça faydalı görünmektedir. Ancak araştırmanın yürütüldüğü disiplin ve mülakat konusuna göre sosyoekonomik, tarihsel veya politik gibi farklı boyutların da eklenebileceği öne sürülebilir.

Şekil 2. Olgu ve deneyim boyutları. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, M. Q. Patton, 2018, s. 348-351 soru seçenekleri başlıklı kısımda uyarlanmıştır.

Son olarak görüşmede bazen konuşmanın akışını, görüşmenin devamlılığı sağlamak bazense sorulması zor soruları sorabilmek veya bir durum hakkında detaylı ve kapsayıcı bilgi ve yorum elde edebilmek için başvurulan çeşitli "taktiksel sorulara" değinilecektir.

Şekil 3. Taktiksel sorular. Merriam ve Tisdell (2015), Rubin ve Rubin, 2012, Kvale ve Brinkmann, 2009. Bu kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 3'deki bu sorular farklı nitel araştırma çalışmalarından derlenmiştir. Merriam ve Tisdell (2015), "Strauss vd.'in (1981)'deki bir çalışmasına dayalı olarak dört soru türünü" görüşmelerde bilgi edinmek için oldukça faydalı bulduklarını belirtir (s. 119). Bu dört tür soru; "varsayımsal/farazi (hypothetical) sorular;" "şeytanın avukatı soruları," "ideal pozisyon" ve "yorumlayıcı sorulardır" (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 119-121). Bu sorulardan bazıları Kvale ve Brinkmann (2009) ve Rubin ve Rubin (2012) tarafından da belirtilmektedir.

Varsayımsal sorular; farz edelim ki, varsayalım ki, peki şöyle olsaydı şeklinde ifadelerle katılımcılardan bir durumda ne yapacaklarına, nasıl bir tutum sergileyeceklerine dair yanıtlar arar. Örneğin "Farz edin ki bugün programda ilk gününüz. Bugün neye benzerdi/nasıl geçirdi?" (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 119). Varsayımsal sorular, katılımcının anlatmaya çekinebileceği veya hatırlamakta zorlanabileceği konularda deneyim veya aktarılan bilginin "gerçekliği" yerine "farazilik" ve "olasılığını" vurgulayarak katılımcının kendisini ifade etmesine yardımcı olur. Bu tarz sorular katılımcının bir durum hakkındaki görüşünü daha belirgin ortaya koymak için de yönlenebilir. Örneğin, "Gençliğinize geri dönebilseyiz, aynı mesleki kariyeri seçer miydiniz?" (Rubin ve Rubin, 2012, s. 163).

Şeytanın avukatlığı olarak ifade edilen sorular özellikle çetrefilli, ikilemlerle konularda katılımcıların duygu ve düşüncelerini sormak için elverişli bir enstrümandır. "Bazı insanlar bu konuda ... şeklinde düşünmekte, siz ne dersiniz?" şeklinde ifade edilen bir soru özellikle örneğin işsizlik gibi sorumluluğu bireylere veya toplumsal faktörlere atfedilen ikilemlerle bir konuda katılımcının hangi görüşe daha yakınsa onu gerekçesiyle ifade etmesini ister (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 119). "Şeytanın avukatlığını yapmama izin verin" şeklinde bir giriş ardından yöneltilen soru, katılımcıyı söz konusu çetrefilli konu hakkında kendi yorum ve değerlendirmesini açıklamaya davet eder (Rubin ve Rubin, 2012, s. 161).

İdeal pozisyon soruları, özellikle değerlendirmeye yönelik çalışmalarda bir olgunun olumlu ve olumsuz, avantajlı ve dezavantajlı boyutlarını katılımcının gözünden öğrenmek ve duymak için elverişlidir (Merriam ve Tisdell, 2015). Katılımcılara örneğin bir program hakkında neleri beğendikleri, neleri beğenmeyip değiştirmek istedikleri, programın nasıl daha iyi bir hale getirilebileceği gibi sorular ideal pozisyon sorusu olarak sorulabilir. Böylelikle söz konusu programın olumlu ve olumsuz yanlarına katılımcı perspektifinden ulaşılmış olunur (Merriam ve Tisdell, 2015, s. 120). Taraflı, yönlendirici sorulardan sakınmak ve bir durumun kompleksliğini, farklı boyutlarını gösterebilmek için bu tür sorular etkili bir araçtır.

Yorumlayıcı sorular katılımcıya teyit amaçlı yöneltilen sorulardır. Yorumlayıcı sorular, önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, katılımcıya kendi ifadelerini aynalayarak "...ifadenizle bunu mu kast ettiniz?" "...ifadenizden...hissettiğinizi anlıyorum, doğru mu?" şeklinde sorulabileceği gibi katılımcının bir aktarımını görüşmecinin daha soyut olarak yorumlayıp yorumuna teyit istediği bir biçimde de olabilir. Örneğin, "Notlar

hakkındaki kaygınızın ebeveynlerinizin tepkisinden kaynaklı olduğu söylenebilir mi?” (Kvale ve Brinkmann, 2009, s. 136). Bu tür sorular görüşmecinin katılımcıdan kendi çıkarımları için onay veya ret istediği, anlam ve yorumlamaları kontrole yönelik sorulardır.

Rubin ve Rubin (2012) katılımcılardan bir olgu, durum veya tecrübeye dair genel, tipik bir hal ile istisnaları karşılaştırmasını isteyen soruların detay ve farklılıkları ortaya koymak için avantajlı olduğunu vurgular. Katılımcılardan “bir hastane ile polikliniğin acil servisini karşılaştırması” istenebileceği gibi daha detaylı olarak “bir hastane ve bir poliklinikteki doktor ve hemşireleri” karşılaştırması da istenebilir (Rubin ve Rubin, 2012, s. 160). Görüşmeci anlatılanlar doğrultusunda belirli bir kanaate varıyorsa katılımcıya çıkarımının ne kadar tipik bir durumu yansıttığını da sorabilir. Örneğin, “Sizin bildiğiniz kadarıyla, bu durum hep böyle mi [süregeldi]?” “Siz iş yerinde çalışırken hep böyle miydi?” gibi genel ve istisna halleri anlamaya yönelik sorular yöneltilebilir (Rubin ve Rubin, 2012, s.162).

Soru form ve türlerine dair bu bölümde ele alınan tipolojiler bir amaç değil, mülakatta farklı açılardan yanıt alabilmeyi sağlayacak için bir enstrümandır. Mülakatta tüm soruların amacı araştırmacının temel araştırma sorusuyla bağlantılı olarak görüşmeciyi katılımcıların bilgi, davranış, deneyim, düşünce, görüş, duygu ve yorumlarına ulaştırmaktır. Görüşme sorularında farklı soru form ve türlerinden yararlanılarak katılımcıların bütüncül, karmaşık, kompleks anlatı ve yorumlarının elde edilmesi hedeflenir (Creswell, 2018, s. 45-47).

Soru Sıralaması: İnsicamlı, Geçişli, Anlatıyı Kolaylaştırıcı

Görüşme sorularının nitelik ve türlerine değindikten sonra son olarak yarı-yapılandırılmış bir görüşmede soruların sıralanışı ele alınacaktır. Görüşmede soruların sıralamasına dair tek bir kural yoktur. Ancak genel olarak görüşme sorularının insicamlı ve birbiriyle ilintili olmasına, aynı boyutla ilgili soruların art arda sorulmasına özen gösterilmelidir denilebilir. Araştırma sorusunu bilmeyen bir kişi, görüşme sorularına baktığında araştırmacının neye yanıt aradığına dair temel bir sezgi geliştirebilmelidir. Görüşme sorularının içerik ve sıralaması görüşmenin temel odağından uzaklaşmamalı, mülakat mantıksal ve hikayesel bir tutarlılık ve akışa sahip olmalıdır (Seidman, 2006, s. 20). Soru akışındaki “mantıksal uyum ve tutarlılık” katılımcı için “doğal bir akış içinde” anlatımı kolaylaştırırken görüşmeci için “aktif dinleyici rolüyle” takip soruları üretebilmeyi sağlar (Saldaña ve Omasta, 2018, s. 141).

Araştırma konusu ve sorusu ile bağlantısı belirgin olan, görece daha kolay hatırlanıp yanıt verilebilecek, “güven oluşturacak” bir giriş sorusuyla başlamak uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 143). Görüşme akışı boyunca sorular arasına “geçiş ifadeleri” eklenebilir (Roberts, 2020). Örneğin; “Şimdiye kadar pandemi sürecinde uzaktan eğitim sürecinden bahsettik. Şimdi de okula geri dönüş süreci hakkında sorular sormak istiyorum” şeklinde bir geçiş ifadesi bir sonraki soruyu yöneltmeden kullanılabilir. Geçiş ifadeleri görüşmede neler konuşulduğuna dair kısa özet ve hatırlatmalar olarak hem görüşmeci hem konuşmacı için görüşmenin takibi, anlatıların teyidini ve eksiklerin giderilmesini sağlar. Geçişler ve aralarda kısa duraksamalar katılımcıya düşünmek için fırsat tanıyarak anlatıyı kolaylaştırır (Patton, 2018). Bu açıdan soruların sıralaması belirlenirken aralarda boşluk, duraksama, geçiş ve bağlantı kuran ifadelerle yer verilmelidir.

Katılımcının tehditkâr bulabileceği, çekineceği, zorlanabileceği soruları mülakatın başında sormamak daha uygundur (Leech, 2002, s. 666). Tartışma gerektirmeyen, somut, nesnel bir davranış veya duruma ilişkin sorular daha öncelikli sorulup daha karışık, çetrefilli durumlara yönelik sorular sonra yöneltilmelidir (Patton, 2018, s. 352). Görüşme ilerleyip görüşmeci katılımcının güvenini kazandıkça, ona karşı saygı ve özenini gösterdikçe daha kişisel, karmaşık yorumlar içeren soruları katılımcıya yöneltmeye başlayabilir (Rubin ve Rubin, 2012).

Bu açıdan kolaydan zora doğru gitmek temel bir prensip olmakla beraber görüşmenin hem katılımcı hem araştırmacı için “yorucu ve yüksek enerji gerektiren” bir süreç olduğu (Weiss, 1994, s. 126) hatırlanarak tutularak görece daha zor soruların arasına daha kolay yanıt verilebilecek soruları serpiştirmek de uygun bir strateji olarak belirtilebilir. Bu açıdan hassas sorular veya niçin tarzı daha analitik sorular görüşmenin ortalarında sorulduktan sonra görüşmenin sonlarına doğru daha kolay yanıtlanabilecek, bilgi, teyit, ek detay isteyen sorulara geri dönülebilir. Benzer şekilde demografik arka plan veya bireysel bilgilere ilişkin soruları aralarda sormak uygun bir taktik olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 144). Demografik sorular katılımcılar tarafından sıkıcı veya rahatsız edici bulunabileceği için bu tarz soruları en aza indirmek ve görüşme boyunca aralara serpiştirerek, belli etmeden sormaya çalışmak etkili bir taktik olabilir (Patton, 2018, s. 353). Ancak elbette demografik veya arka plan soruları görüşmede sorulacak diğer soruları belirlemek açısından gerekirse görüşmenin başlangıcında sorulabilir.

Görüşmeci zamana dikkat etmeli, görüşme süresini iyi hesaplayıp gözetmeli ve zihninde görüşme sorularına dair bir önem sıralamasına sahip olmalıdır. Böylelikle en önemli gördüğü sorulara daha fazla vakit ayırabileceği gibi mutlaka yanıt aradığı soruları soramama veya onlara daha az vakit kalması riskinin önüne geçmiş olur. Görüşme kılavuzu hazırlayarak temel konu ve soruları yazmak ve görüşmede ara ara bunlara bakarak sorulmayan eksik soru kalıp kalmadığını teyit etmek uygun bir yöntemdir (Roberts, 2020).

Mülakat “Benim sormadığım ama sizin aklınıza gelen, sormam gerektiğini düşündüğünüz, eklemek istediğiniz şeyler varsa lütfen belirtin?” şeklinde genel bir toparlayıcı soru ile bitirilebilir (Rubin ve Rubin, 2012, s. 112). Böylelikle görüşmeci, katılımcıya eksik kaldığını düşündüğü önemli boyutlara değinme fırsatı vererek kendisinin konu hakkındaki öznel bakış açısı ve yorumlarına ulaşmaya çalıştığını tekrar vurgulamış olacaktır gibi mülakatın birden bitmesi yerine karşılıklı bir iş birliği ile anlatının tamamlanmasını sağlamış olacaktır (Roberts, 2020).

Sonuç

Nitel araştırmanın arkasında yatan karmaşık ve çoklu felsefi perspektifler gibi yarı-yapılandırmış mülakat da oldukça girift düşünsel yaklaşımlar bağlamında şekillenen bir veri toplama aracıdır. Bu makale, sosyal bilimlerden iktisadi ve idari bilimlere farklı pek çok disiplin ve alanda gittikçe daha çok kullanılan, ancak bir yandan da oldukça eksik ve yanlış uygulanan yarı-yapılandırılmış görüşmeler hakkında teorik ve pratik bir kılavuz sunmaya çalışmıştır. Nitel araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme oldukça kapsamlı bir konudur. Bu çalışma araştırmacının mülakatta karşılaşılabileceği bir dizi zorluk ve bunları nasıl aşabileceği veya görüşmelerde toplanan verileri nasıl analiz edeceği gibi konulara değinmemiştir. Ancak bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakatın teorik arka planı, soru içerik ve formları, görüşme soruları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken unsurlar gerekçeleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Mülakat sorularına dair tek bir doğru olmadığı sıklıkla vurgulanarak araştırmacı ve görüşmecilere daha geçerli bir anlayış ve kavrayışa ulaşabilmek için farklı alternatifleri nasıl değerlendirebilecekleri gösterilmeye çalışılmış; güvenilir, doğru, geçerli bir anlatı ve açıklamaya erişmek için sorularda sakınmaları gereken unsurların altı çizilmiştir. Makalede akademisyenler açısından araştırmacı ve görüşmeci rollerinin görüşmede yarattığı rol gerilimine değinilmekle beraber öğretici (ve öğrenen), eğitici ve araştırmacı rollerinin gerilimi de unutulmamalıdır. Bu açıdan nitel araştırma yürüten akademisyen, araştırmacı ve eğitimcilerin bu farklı rollerinde gözlemleyip edindikleri tecrübe ve birikimi özellikle alanda yeni öğrenci ve araştırmacılar için pedagojik eserlere dönüştürmesi bir gereksinimdir. İngilizce sayısı gittikçe artan bu tür yayınların Türkçe literatürde de daha fazla ortaya konması nitel araştırma çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Allen, M. (2016). *Essentials of publishing qualitative research*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Alvesson, M. (2003). Beyond neopositivists, romantics, and localists: a reflexive approach to interviews in organizational research. *Academy of Management Review*, 28 (1), 13-33. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/pdf/30040687.pdf>
- Aspers, P. ve Corte, U. (2019). What is qualitative in qualitative research. *Qualitative Sociology*, 42(2), 139-160. doi:10.1007/s11133-019-9413-7
- Ballena, C. T. (2021). Qualitative research interviewing: Typology of graduate students' interview questions. *Philippine Social Science Journal*, 4(3), 96-112. doi:10.52006/main.v4i3.376
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.
- Becker, H. S. (2007). *Writing for social scientists: How to start and finish your thesis, book, or Article*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bengtsson, T. T. ve Fynbo, L. (2017). Analysing the significance of silence in qualitative interviewing: Questioning and shifting power relations. *Qualitative Research*, 18(1), 19-35. doi:10.1177/1468794117694220
- Booth, W. C., Colomb, G. G. ve Williams, J. M. (2008). *The craft of research*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Brinkmann, S., Jacobsen, M. H. ve Kristiansen, S. (2014). Historical overview of qualitative research in the social sciences. In P. Leavy (Ed.), *The Oxford handbook of qualitative research*. New York, NY: Oxford University Press.
- Brinkmann, S. ve Kvale, S. (2018). *Doing interviews*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Coşkun, R. (2022). Nitel araştırmalarda sorunlar: seçilmiş makalelerin eleştirel bir incelemesi ve bazı öneriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 165-189. doi:10.17494/ogusbd.1101565
- Creswell, J. W. (1997). *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün ve S. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çelebi, M. (Ed.). (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Earley, M. A. (2013). A synthesis of the literature on research methods education. *Teaching in Higher Education*, 19(3), 242-253. doi:10.1080/13562517.2013.860105
- Edwards, R. ve Holland, J. (2013). *What is qualitative interviewing?* London: Bloomsbury Publishing.
- Erickson, F. (2017). A history of qualitative inquiry in social and educational research. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Flick, U. (2011). *Introducing research methodology: A beginner's guide to doing a research project*. Los Angeles: Sage.

- Fontana, A. ve Frey, J. H. (2005). The interview: from neutral stance to political involvement. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Germano, W. P. (2013). *From dissertation to book*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Glesne, C. (2006). *Becoming qualitative researchers: An introduction, 4th ed.* Boston, Mass: Pearson.
- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Harmanşah, R. ve Nahya, N.Z. (2016). *Etnografik hikayeler: Türkiye’de alan araştırması deneyimleri*. İstanbul: Metis.
- Holstein, J. A. ve Gubrium, J. F. (1995). *The active interview*. Sage Publications.
- Howe, K. ve Eisenhart, M. (1990). Standards for qualitative (and quantitative) research: A Prolegomenon. *Educational Researcher*, 19(4), 2-9. doi:10.3102/0013189x019004002
- Josselson, R. (2013). *Interviewing for qualitative inquiry: A relational approach*. New York: Guilford Press.
- Kilburn, D., Nind, M. ve Wiles, R. (2014). Learning as researchers and teachers: The development of a pedagogical culture for Social Science Research Methods? *British Journal of Educational Studies*, 62(2), 191-207. doi:10.1080/00071005.2014.918576
- Koro-Ljungberg, M., MacLure, M. ve Ulmer, J. (2017). D...a..t..a, data++, data, and some problematics. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Krueger, R. A. ve Casey, M. A. (2015). *Focus groups a practical guide for applied research*. Los Angeles etc.: Sage.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam yayıncılık.
- Kvale, S. ve Brinkmann, S. (2009). *InterViews: learning the craft of qualitative research interviewing*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Leech, B. L. (2002). Asking questions: techniques for semistructured interviews. *Political Science and Politics*, 35(04), 665-668. doi:10.1017/s1049096502001129
- Lincoln, Y. S., Lynham, S. A. ve Guba, E. G. (2017). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences, revisited. In N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative research in sociology an introduction*. London: SAGE Publications.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. Los Angeles: SAGE.
- Maxwell, J. A. (2018). *Nitel araştırma tasarımı: Etkileşimli bir yaklaşım*. (M. Çevikbaş, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S.B. ve Tisdell, J. E. (2015). *Qualitative research: a guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. ve Saldaña, J. (2014). *Qualitative Data Analysis: A methods sourcebook*. Los Angeles: SAGE.
- Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicelik yaklaşımları*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.

- Patten, M. L. ve Newhart, M. (2018). *Understanding research methods: An overview of the essentials*. New York: Routledge.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. Demir, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Platt, J. (2012). The history of the interview. In J. F. Gubrium, J. A. Holstein, A. B. Marvasti, ve K. D. McKinney (Eds.), *The sage handbook of interview research: The complexity of the craft*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Porta, D. D. ve Keating, M. (2010). *Approaches and methodologies in the Social Sciences: A pluralist perspective*. Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Roberts, R. E. (2020). Qualitative interview questions: guidance for novice researchers. *The Qualitative Report*, 25(9), 3185-3203. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2020.4640>
- Roulston, K., DeMarrais, K. ve Lewis, J. B. (2003). Learning to interview in the social sciences. *Qualitative Inquiry*, 9(4), 643-668. doi:10.1177/1077800403252736
- Roulston, K. (2010). *Reflective interviewing: a guide to theory and practice*. Los Angeles: Sage.
- Rubin, H. J. ve Rubin, I. S. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing Ddata*. Los Angeles: Sage.
- Saldaña, J. ve Omasta, M. (2018). *Qualitative research: Analyzing life*. California: Sage.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. New York: Teachers College Press.
- Sığırı, Ü. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Silverman, D. (2021). *Nitel araştırma nasıl yapılır?* (E. Hava, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Staller, K. M. (2022). Confusing questions in qualitative inquiry: Research, interview, and analysis. *Qualitative Social Work*, 21(2), 227-234. doi:10.1177/14733250221080533
- Strauss, A., Schatzman, L., Bucher, R. ve Sabshin, M. (1981). *Psychiatric ideologies and institutions*. New York: Wiley.
- Swain, J. ve King, B. (2022). Using informal conversations in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 21, 1-10. Erişim adresi: https://scholar.google.com/scholar?output=instlink&q=info:9nS_iCEtQpQJ:scholar.google.com/&hl=t&as_sdt=0,5&scillfp=1122441765312037321&oi=lle
- Tomaszewski, L. E., Zarestky, J. ve Gonzalez, E. (2020). Planning qualitative research: Design and decision making for new researchers. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 160940692096717. doi:10.1177/1609406920967174
- Trochim, W. M.. ve Donnelly, J. P. (2008). *The Research methods knowledge base*. Mason, OH: Thomson Custom Publications.
- Tunçalp, D. (2021). Nitel araştırmalarda paradigmlar, yöntembilimleri ve araştırma titizliği. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*. doi:10.15659/yoa.6.2.001
- Weiss, R. S. (1994). *Learning from strangers: the art and method of qualitative interview studies*. New York: Free Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Purpose

Theoretical and philosophical perspectives on science and scientific research have been central to conceptions of research methodologies, scientific standards, and criteria for excellence. Qualitative studies have been on the rise over the last decades, receiving a better welcome in academic circles. Yet, many aspects of qualitative research are still vague, including even how to define “qualitative” or decide if interviewing renders a study qualitative per se. Yet, there is also a growing interest in academia about the pedagogical dimension of research. More and more “how to” books are being published, offering practical and simple guidance to novice researchers and academicians about different dimension of academic life and professionalism. Several such didactic and pedagogic books have been published, particularly by the Sage publication, on qualitative research in social sciences. While some of these publications, including handbooks, are more theoretical some offer more practical, concrete advice.

The purpose of this paper is to render available to Turkish researchers some basic advice and insight available in these publications. Even though there is a growing interest in qualitative research in Turkey, one observes some basic mistakes and misunderstandings common to several articles, dissertations, student papers. Therefore, it is considered valuable to offer some basic advice, guidelines to researchers that aim to conduct qualitative studies. Instead of trying to encapsulate various dimensions of qualitative research, the paper focuses on one crucial aspect, how to conduct interviews, particularly semi-structured ones. It aims to provide readers practical advice about how to prepare and carry out meticulous and rigorous qualitative interviews as well as help them see theoretical issues behind the interviewing. As such while the paper offers concrete, practical advice about how to prepare interview questions, it seeks to explain both the theoretical reasoning behind it as well as to equip readers with a set of practical tools to achieve a well-designed interview with “good” questions.

Design and Methodology

The paper focuses on the semi-structured interviews in qualitative research. It examines and explains the basic ideas available in a number of leading qualitative research book and article published in English. It begins with theoretical discussions on interview, outlining the parameters of the debate from postpositivist, interpretive approaches to critical and constructivist ones. It elaborates on interview as both an instrument to collect data but also as a meaning producing site that is shaped through the social interaction between the interviewer and interviewee. It exemplifies the significance of these theoretical debates by exploring the terms and the potential and limitations of the expressions used in Turkish to address the interview, interviewer, and interviewee. Through a careful examination of books and articles on interviewing the second main part of the paper identifies and explains eight main principles to deploy while drafting and carrying out the interviewing questions. It then offers three schema about the types and forms of interview questions, and lasts with providing a guideline regarding the order of interview questions.

Findings

The paper emphasizes eight main principles to take into consideration while drafting as well as implementing (or talking through) questions in a semi-structured interview. These principles are as follows: i) to distinguish carefully between the research question and interview questions, the former reflects the abstract general research issue the researcher is after, whereas the latter are concrete, specific, individual ones that can be answered through the interviewee’s own experience, ii) there is no one single standard valid for all interview questions. As such the interviewer might use practical wisdom and take advantage of what works best for his/her research in drafting the interview questions. Yet, the questions need to be in harmony with the main

research agenda; iii) less is more, that is instead of asking too many questions (even eight or nine might be too many in this instance) the interviewer should pose a very limited number of main questions but then delve into the talk through posing probe and follow-up questions to the interviewee; iv) questions should not be multi-focused, that is, each question should try to focus on one dimension and one matter at a time; v) questions must be accessible by the interviewee, in other words; they need to be very clearly articulated, clarified from any technical or academic jargon; questions should sound simple, basic, easily understandable, not too-wordy; vi) questions need to be open-ended, that is they should not reflect or impose the interviewer's previous conceptions, categories, value judgments; vii) questions should be specific to the interviewee instead of sounding too general; viii) the interviewer should not act like a teacher or a judge through the interview, that is, questions should not be framed in a manner as if they are testing the interviewee's knowledge, judging his/her decisions, or asking him/her to explain in analytical terms about his/her personal experience. In other words, the interviewer should avoid abstract why questions.

In most circumstances, in line with qualitative research, the interview should go like a "natural conversation." The interviewer should help the interviewee to talk about, narrate, and explain his/her experience in the smoothest way. Interview deserves a high amount of energy and personal commitment. The question order and ethics of interviewing should help the interviewee and interviewer to have a logically consistent and narrative-wise well running interview that starts with easier questions and then move to more difficult ones, and that have introductory and transition phrases while passing through different topics in the interview.

Limitations

The article does not encapsulate theoretical and practical advice about how to practically run an interview, how to receive ethical permissions, or how to analyze the data collected in various interviews completed. It focuses mostly on the design, draft, and implementation of questions in the semi-structured interviews.

Implications

Graduate students as well as novice researchers can benefit from the advice provided in this article. The practical guidelines about what to do and what to avoid can help them devise "better" interview questions. The quality of interview questions determines to a great extent the quality of analysis. Standards for excellence in qualitative research include different components, however, meticulously designed and rigorously run interviews are in most cases the strongest tools in a researcher's pocket to carry out a good analysis. Without rich, vivid, detailed, explanatory interview data analysis in most cases remain superficial; if the data collected is consistent to begin with.

Value

There are very limited number of studies in Turkish that conceptualize interview, explain theoretical debates behind it, and offer guidelines and concrete examples about how to prepare questions in a semi-structured interview. The paper provides an original contribution by offering the theoretical and practical dimensions of interview questioning.

Araştırmacı Katkısı: Ayşe POLAT (%100).